

SOUHRNNÁ ZPRÁVA PRO ŠKOLU

Identifikace rizikových oblastí u dospívajících

Název školy: **Střední škola železniční, technická a služeb, Šumperk**

Školní rok: **2016/2017**

Počet tříd: **25**

Počet respondentů: **442**

- dívek: **134**

- chlapců: **308**

- 1. Základní informace o dotazníku**
- 2. Souhrnné výsledky školy**
- 3. Souhrnné výsledky tříd**
- 4. Přehled otázek**
- 5. Návrh řešení problémů v rizikových oblastech**

Základní informace o skriningovém dotazníku pro dospívající

Skriningový dotazník pro dospívající identifikující rizikové oblasti vznikl na základě dotazníku vytvořeného R. E. Tarterem „The Drug Use Screening Inventory“ (DUSI). Autory české verze dotazníku jsou MUDr. Karel Nešpor, CSc., PhDr. Ladislav Csémy a Doc. MUDr. Hana Provazníková, CSc.

Cílem dotazníku je identifikace problémových oblastí života dospívajícího a posouzení závažnosti těchto problémů. Dotazník slouží pro krátké a efektivní posouzení aktuálních problémů. Tyto problémy se většinou projevují maladaptivním chováním a narušením každodenního fungování dospívajícího. Na identifikaci těchto problémů je zaměřeno 10 oblastí, do kterých je dotazník rozdělen (v námi nabízeném dotazníkovém šetření jsme vynechali oblast pracovní adaptace, která je pro školy nevýznamná).

Oblasti zaměření

1. oblast: **Volný čas**

Za volný čas je považován čas, v němž jedinec svobodně na základě svých zájmů, nálad a pocitů, volí svou činnost. V žádném dalším životním období není jedinec schopen zajímat se o tak široké spektrum zájmových aktivit jako v dětství a dospívání. Současný vývoj volnočasových aktivit dětí a mládeže není příliš pozitivní.

Prohlubuje se spíše pasivita, konzumnost a nenáročnost aktivit. Snižuje se i jejich frekvence. Dominantními médii se staly televize a internet, které jsou těžištěm volného času dětí a mládeže. Na předním místě ve volném čase mládeže je poslech reprodukováné hudby, návštěvy restauračních zařízení a nicnedělání.

Kvalitní náplň pro volný čas se samozřejmě nevyřeší všechno, ale když má dospívající nabídku pestrou a má šanci, že v něčem z toho bude úspěšný, zmenšuje se pravděpodobnost, že něco zničí, že někoho zmlátí, že se opije nebo že sáhne po drogách. A nebo je alespoň pravděpodobnost o hodně menší.

Cílem otázek v první oblasti, která se zabývá volným časem, je zjistit, jakým způsobem dospívající tráví svůj volný čas. Respondenti odpovídali např. na otázky: „Sportuješ nebo cvičíš méně nežli vrstevníci?; Trávíš volný čas většinou tím, že se jen tak touláš s přáteli?; Trávíš většinu volného času sám (sama)?; Jsi spokojený(á) s tím, jak trávíš volný čas?; Unavíš se rychle při námaze?“ apod.

2. oblast: **Chování**

Cílem oblasti je odhalit u dospívajících možné poruchy chování ve společnosti svých vrstevníků, ve škole a doma. Čím vyšší je problémový index (procento problémových odpovědí), tím jsou dospívající náchylnější k rizikovému chování. K rizikovým faktorům sledovaného období patří prudký tělesný růst, nové hormonální poměry, změny imunitního systému a radikální změna ve způsobu života. V dospívání by měl organismus dozrát pro nároky dospělosti, a to v oblasti tělesné, citové, intelektuální a sociální. Dospívající si potřebuje v krátké době vytvořit vlastní identitu a stupnici hodnot, vybrat si povolání a připravit se na ně, oprostít se postupně od rodiny a vytvořit si správný vztah k druhému pohlaví. V dospívání dochází ke krizi autority, a to jak rodičovské, tak např. i učitelské. Rizikové chování v dospívání je tvořeno zhruba třemi okruhy. Jsou to negativní jevy v psychosociální oblasti, poruchy sexuálního zdraví a toxikomanie.

Respondenti odpovídali v oblasti chování na otázky typu: „Často prosazuješ své názory za každou cenu, třeba i nevhodně?; Často zdůrazňuješ, že jsi lepší než druzí?; Často křičíš?; Míváš špatnou náladu?“

3. oblast: **Zdravotní stav**

Cílem třetí oblasti je získat informace o zdravotním stavu dospívajících, zda-li nemají nějaké zdravotní potíže, které by mohly znamenat určitá rizika v dané oblasti. Zvýšené procento naznačuje, že dospívající mají pravděpodobně nějaké zdravotní obtíže. Ty mohou souviset například s užíváním návykových látek.

Ve třetí oblasti byly použity například otázky: „Chodíš na pravidelné lékařské kontroly kvůli nějaké nemoci?; Trpíš nespavostí nebo naopak spíš nadměrně?“

4. oblast: **Duševní zdraví**

Duševní problémy nejčastěji souvisí s rodinným systémem. Na duševní zdraví dospívajících může mít vliv i školní prostředí. Nadměrný anebo příliš dlouho trvající stres, velká zátěž, neúspěch ve škole, rozpory s vrstevníky apod. mohou u dospívajících způsobit duševní problémy.

Příklad otázek: „Pereš se nebo se hádáš častěji než tví vrstevníci?; Obtížně se soustřeďuješ?“

5. oblast: **Sociální zdatnost**

Sociální zdatnost může být charakterizována např. úspěšným naplňováním sociálních rolí, akceptováním a dodržováním sociálních norem, sdílením a předáváním hodnot dané společností a kultury a v neposlední řadě přiměřeným souborem sociálních dovedností a znalostí (komunikačních, pracovních apod.). K sociální zdatnosti patří i schopnost spolupráce, pomoci a oběti (prosociální chování). Delší drogová kariéra, zejména pokud začala v mladším věku, je obvykle spojena se zabrzděním nebo deformací sociálního zrání.

Odpovědi na otázky v oblasti sociální zdatnost mohou být někdy zkreslené, protože dospívající vidí svůj vztah nebo postavení mezi vrstevníky zbytečně dramaticky.

Cílem otázek v této oblasti je u dospívajících zjistit jejich pocity ve společnosti a mezi vrstevníky, zda-li dokáží obhájit svůj názor nebo hájit své zájmy. Například otázky: „Jsi mezi vrstevníky oblíbený(á)?; Je pro tebe těžké nacházet ve skupině neznámých lidí přátele?; Baví tě spíše společnost starších než společnost vrstevníků?; Dělá ti těžkosti odmítat druhým?; Bojíš se hájit vlastní zájmy?; Dělá ti těžkosti hájit svůj názor?“ apod.

6. oblast: **Rodinný systém**

Cílem šesté oblasti, která se zaměřuje na rodinu, je posoudit rodinné vztahy, funkčnost rodiny a pocity dospívajících v rodině. Respondenti v šesté oblasti skriningového dotazníku odpovídali například na dotazy: „Stalo se, že někdo z užší rodiny (matka, otec, bratr nebo sestra) si vzal marihuanu, kokain, heroin nebo pervitin?; Často se s rodiči nebo pěstouny hádáš a při tom na sebe křičíte?; Bývá rodina zřídka pohromadě?“.

Pokud respondent **nebyl poslední rok s rodinou ve styku a nemá o ní zprávy**, odpovídá za předchozí období. Jestliže není možné ani to, **může oblast rodinný systém vynechat**.

7. oblast: **Škola**

Cílem sedmé oblasti je zjistit u dospívajících příčiny jejich problémů ve škole. Nadprůměrný problémový index ve sledované oblasti může znamenat problémy ve škole způsobené například: špatnými podmínkami doma pro přípravu, poruchami pozornosti a soustředění, rodinnými problémy nebo vztahovými problémy ve škole. Například otázka: „Cítíš se ve škole fyzicky ohrožován(a)?“. Respondenti dále odpovídali na dotazy typu: „Máš školu docela rád(a)?; Těžko se ve škole nebo při učení soustřeďuješ?; Cítíš se ve škole podrážděný(á) a rozrušený(á)?; Nudíš se ve škole?; Propadl(a) jsi v některém ročníku?; Měl(a) jsi někdy ve škole problémy kvůli alkoholu nebo drogám?“ apod.

Hodnota problémového indexu pomůže odhalit, zda-li jsou učitelé dospívajícími vnímáni jako nepřátelští nebo lhostejní, s žáky či studenty nespolupracují, zdůrazňují pouze jejich nedostatky, selhávající a problémoví žáci jsou zesměšňováni a ponižováni, ve škole vládne odcizená atmosféra postrádající nabídku pozitivních hodnot nebo naopak škola prosazuje rozumná a přiměřená pravidla, pro selhávající a problémové žáky hledá škola pozitivní alternativy i cesty, jak jim pomoci a chránit jejich sebevědomí, učitelé jsou vnímáni jako ti, kdo pomáhají, dávají, pečují, pomáhají rozvoji žáků, dobře s nimi komunikují a spolupracují, dokáží rozpoznat jejich pozitivní možnosti.

8. oblast: **Vztahy s vrstevníky**

Pro dospívající je velmi důležitá skupina vrstevníků, která jim může pomoci se alkoholem a drogám vyhnout, nebo naopak představuje nebezpečí. Dospělý se může nabízet jako zdroj informací, zároveň by ale měl povzbuzovat k samostatnosti a sebedůvěře. Měl by počítat s tím, že dospívající se nespokojí s přijetím informace, ale budou chtít diskutovat. Prevence v této skupině je zásadně důležitá, protože bývá zvlášť ohrožena. Zneužívání alkoholu nebo drog v dospívání může vést k rychlému vytvoření návyku a tomu je třeba předcházet.

Cílem osmé oblasti je u dospívajících zjistit, zda-li mají sklony začlenit se do rizikové party, například otázka č.11: „Patříš do party, která se zabývá něčím nezákonným?“ nebo zda-li mají dospívající dostatečnou síť sociálních vztahů, například otázky č.13: „Máš dobrého přítele nebo přítelkyni, kterým se dá svěřit?“ a 14: „V porovnání s vrstevníky máš málo přátel?“.

9. oblast: **Návykové látky**

Devátá oblast je rozdělena na dvě části.

Cílem první (9A) je zjistit u dospívajících jejich vztah k alkoholu, drogám nebo hazardní hře, například dotaz: „Cítil(a) jsi někdy silné přání nebo touhu po alkoholu, jiných drogách nebo hazardní hře?“, míru závislosti na návykových látkách, například dotazy typu: „Stalo se ti někdy, že jsi musel(a) zvyšovat množství alkoholu nebo drog, abys dosáhl(a) účinku, ke kterému ti dříve stačilo menší množství?; Měl(a) jsi někdy pocit, že jsi na alkoholu, drogách nebo hazardní hře závislý(á)?“. Chování dospívajících pod vlivem návykové látky zase zjišťují dotazy, například: „Ublížil(a) jsi někdy někomu (i nechtěně) pod vlivem drog nebo alkoholu?; Pohádal(a) ses vážně pod vlivem alkoholu nebo drog s přáteli nebo s někým z rodiny?“.

Druhá část deváté oblasti (9B) zjišťuje četnost užití návykových látek, resp. hraní hazardních her, v posledních 30 dnech nebo dříve.

Na každou otázku mohl respondent odpovědět buď „souhlasí“, nebo „nesouhlasí“.

Otázky v dotazníku jsou konstruovány tak, že problémová odpověď (tj. u většiny otázek v dotazníku odpověď souhlasná) respondenta znamená **zvýšení problémového indexu dané oblasti**. Jinými slovy, čím je **problémový index v určité oblasti vyšší, tím více problémů** v ní mohou respondenti mít. Problémový index se vyjadřuje v procentech (**0% = minimum – 100% = maximum**), jako podíl problémových odpovědí z celkového počtu odpovědí v konkrétní oblasti.

Součástí vyhodnocení je i výpočet **celkového problémového indexu**, který se počítá jako průměrná hodnota z problémových indexů jednotlivých oblastí (**0% = minimum – 100% = maximum**). **Celkový problémový index** umožňuje odhadnout závažnost stavu třídy, respektive všech respondentů v rámci školy.

Na závěr dotazníku pak může navázat cílená intervence nebo další odborné vyšetření.

Obrovskou výhodou dotazníku je, že identifikuje nejen problémové oblasti, ale i oblasti, kde jsou dospívající poměrně úspěšní (oblasti s relativně nízkým problémovým indexem). Z nich mohou dospívající čerpat sebedůvěru a je třeba je chránit před negativními vlivy. Na relativně zdravé oblasti pak může pedagog dospívající upozornit, aby posílil jejich sebedůvěru a vyvážil méně příznivá zjištění.

Dotazník lze také použít jako součást posilování motivace ke změně. To, že si dospívající uvědomí příslušné problémy, může napomoci pozitivní změně.

Několik důležitých doporučení pro vaši školu

1. Zaměřte se na oblasti s **nejvyšším problémovým indexem**, tj. na oblasti s nejvyšším procentem problémových odpovědí. Zamyslete se nad možnostmi intervence, které máte.
2. Při plánování intervence využijte **relativně zdravé oblasti, kde je nejnižší problémový index** (procento problémových odpovědí).
3. Naplánujte intervenci. Při plánování intervence přihlížejte ke specifickým okolnostem a kombinacím rizikových faktorů.

Prevence ve školním prostředí (doporučená literatura)

Čapek, R. *Třídní klima a školní klima*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 328 s.

Galla, M. a kol. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí - Příručka o efektivní školní drogové prevenci*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2005, 156 s.

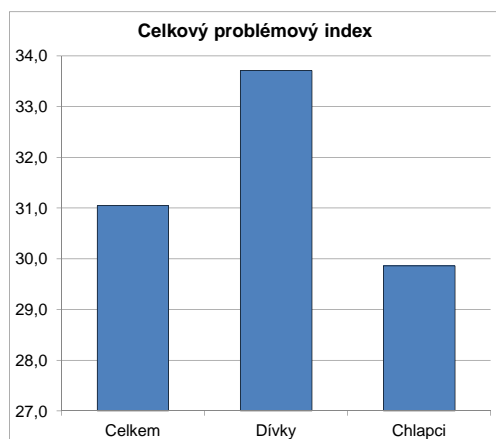
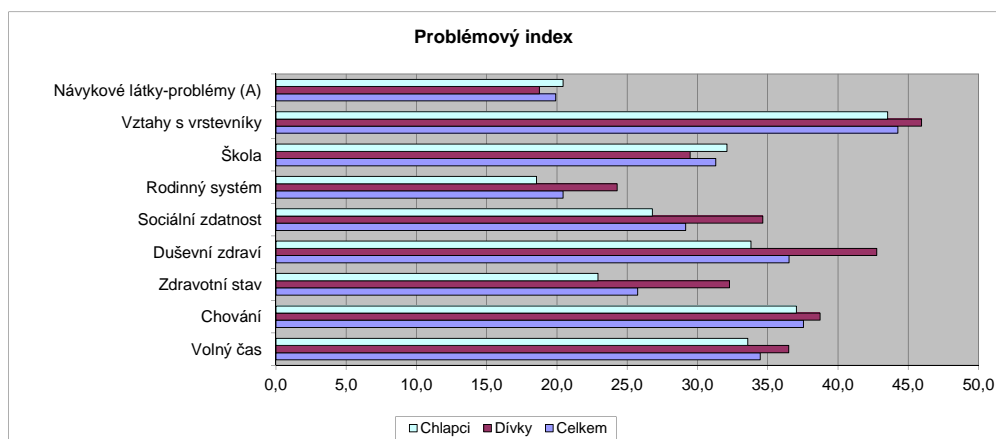
Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., Novák, P. (Eds.). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, Univerzita Karlova v Praze & Togga, 2010, 253 s.

Nešpor, K., Csémy, L., Pernicová, H. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag, 1999, 39 s.

Souhrn výsledků dotazníkového šetření: Škola

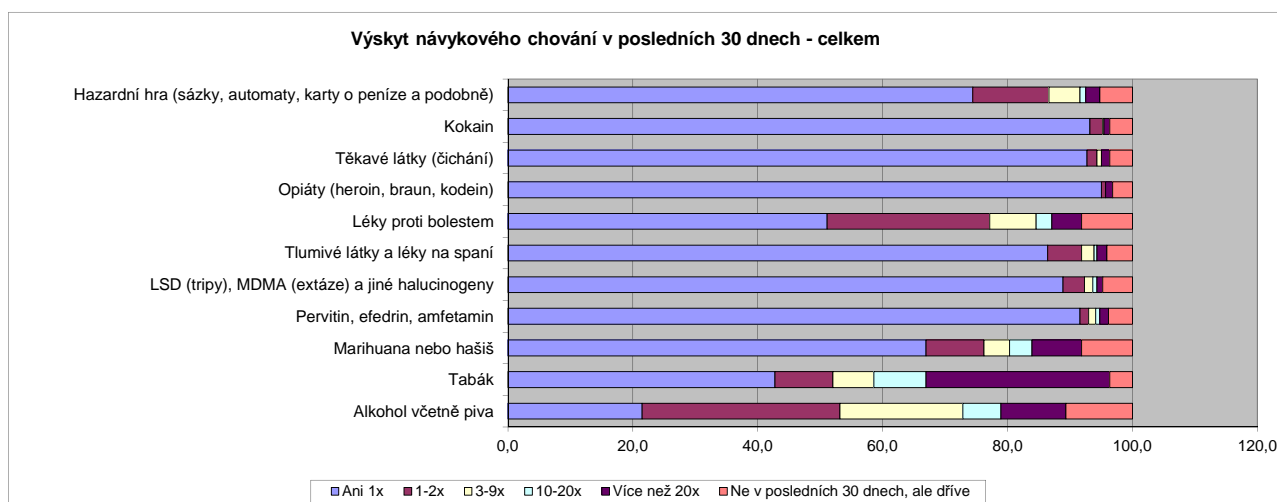
Přehled oblastí	Problémový index (%)		
	Celkem	Dívky	Chlapci
Volný čas	34,5	36,5	33,6
Chování	37,6	38,7	37,0
Zdravotní stav	25,8	32,3	22,9
Duševní zdraví	36,5	42,8	33,8
Sociální zdatnost	29,2	34,6	26,8
Rodinný systém	20,4	24,3	18,5
Škola	31,3	29,5	32,1
Vztahy s vrstevníky	44,3	45,9	43,5
Návykové látky-problémy (A)	19,9	18,8	20,4

Celkový problémový index (%)	31,0
Celkový problémový index - dívky (%)	33,7
Celkový problémový index - chlapci (%)	29,9

Návykové látky - problémy (B) - výskyt návykového chování v posledních 30 dnech (%)

Přehled návykových látek	Ani 1x			1-2x			3-9x			10-20x			Více než 20x			Ne v posledních 30 dnech, ale dříve		
	Celkem	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky	Chlapci	Celkem	Dívky	Chlapci
Alkohol včetně piva	21,5	23,9	20,5	31,7	33,6	30,8	19,7	16,4	21,1	6,1	4,5	6,8	10,4	6,7	12,0	10,6	14,9	8,8
Tabák	42,8	37,3	45,1	9,3	11,2	8,4	6,6	9,0	5,5	8,4	9,7	7,8	29,4	29,9	29,2	3,6	3,0	3,9
Marihuana nebo hašíš	67,0	68,7	66,2	9,3	11,9	8,1	4,1	4,5	3,9	3,6	2,2	4,2	7,9	4,5	9,4	8,1	8,2	8,1
Pervitin, efedrin, amfetamin	91,6	93,3	90,9	1,4	1,5	1,3	1,1	1,5	1,0	0,7	0,7	0,6	1,4	0,0	1,9	3,8	3,0	4,2
LSD (trípy), MDMA (extáze) a jiné halucinogeny	88,9	91,8	87,7	3,4	2,2	3,9	1,4	1,5	1,3	0,7	0,7	0,6	0,9	0,0	1,3	4,8	3,7	5,2
Tlumivé látky a léky na spaní	86,4	79,9	89,3	5,4	11,2	2,9	2,0	3,0	1,6	0,5	0,7	0,3	1,6	0,7	1,9	4,1	4,5	3,9
Léky proti bolestem	51,1	26,9	61,7	26,0	39,6	20,1	7,5	11,9	5,5	2,5	5,2	1,3	4,8	6,7	3,9	8,1	9,7	7,5
Opiáty (heroin, braun, kodein)	95,0	97,0	94,2	0,7	0,7	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	1,6	3,2	2,2	3,6
Těkové látky (čichání)	92,8	94,8	91,9	1,6	0,0	2,3	0,7	0,7	0,6	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	1,9	3,6	4,5	3,2
Kokain	93,2	94,8	92,5	2,0	2,2	1,9	0,2	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0	1,3	3,6	3,0	3,9
Hazardní hra (sázky, automaty, karty o peníze a podobně)	74,4	86,6	69,2	12,2	6,7	14,6	5,0	2,2	6,2	0,9	0,0	1,3	2,3	0,0	3,2	5,2	4,5	5,5

Problémový index - čím je problémový index v určité oblasti vyšší, tím více problémů v ní mohou respondenti mít

Celkový problémový index - umožňuje odhadnout závažnost stavu všech respondentů v rámci školy